

Sociālistu partija un citi pret Turciju (*The Socialist Party and Others v. Turkey*)

1998. gada 25. maijs

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas

11. pants

Pulcēšanās un biedrošanās brīvība

1. Jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses.
2. Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Šis pants nekavē noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku, policijas vai valsts pārvaldes sastāvā.

Turcijas Konstitucionālā tiesa nolēma aizliegt tādas politiskās partijas darbību, kas aicināja ar demokrātiskiem līdzekļiem Turciju pārveidot par federālu valsti. Ar šo aizliegumu tika pārkāpts Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 11.pants. Tas, ka partijas programma ir nesavietojama ar pašreizējiem valsts uzbūves principiem un struktūru, nepadara to automātiski nesavietojamu ar demokrātijas principiem. Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzskatīja, ka konkrētajā lietā nav pierādīts, ka šīs partijas politika apdraudētu valsts politisko vienotību un sabiedrisko drošību un veicinātu terorismu, līdz ar to demokrātiskā sabiedrībā nebija nepieciešams šo partiju likvidēt.

Prasītāji šajā lietā ir Turcijas Sociālistu partija (turpmāk - TSP), kā arī tās priekšsēdētājs Ilhans Kirits (*Ilhan Kirit*) un bijušais priekšsēdētājs Dogu Perinceks (*Dogu Perincek*). TSP tika dibināta 1988.gada 1.februārī. Tad arī partijas statūti un programma tika iesniegta Galvenā valsts padomnieka birojam, kas darbojas pie Kasācijas tiesas, lai izvērtētu to atbilstību konstitūcijai un likumam #2820, kurš regulē politisko partiju darbību. 1988.gada 15.februārī, kad TSP bija uzsākusi gatavoties vispārējām vēlēšanām, galvenais valsts padomnieks iesniedza pieteikumu Konstitucionālajā tiesā ar mērķi panākt partijas darbības aizliegšanu. Viņš pamatojās uz vairākiem partijas programmas punktiem, kas pēc viņa domām saturēja mērķi nodibināt proletariāta diktatūru. Tiesa šo pieteikumu atzina par nepamatotu, 1988.gada 10.decembra spriedumā norādot, ka partijas programma nepārkāpj konstitūciju. Divus gadus vēlāk pret vairākiem TSP vadītājiem, ieskaitot Perinceku, tika ierosinātas krimināllietas Nacionālajā drošības tiesā, apvainojot viņus naidīgas propagandas izplatīšanā, kas virzīta uz vienas sociālas klases dominēšanu pār citām (sodu par šādu propagandu paredzēja Turcijas Kriminālkodeksa 142.pants). Apsūdzība pret Perinceku, kas balstījās uz divām viņa priekšvēlēšanu runām un rakstu politiskā žurnālā, un arī apsūdzības

pret pārējiem šajā lietā apsūdzētajiem tika noraidītas, pamatojoties ar 1991.gada 12.aprīlī pieņemto likumu "Par terorisma novēršanu" (likums #3713), ar kuru tika atcelts Turcijas Kriminālkodeksa 142.pants. Vēlāk TSP presē publicēja visas Perinceka runas, par kurām tika celta apsūdzība.

1991.gada 14.novembrī galvenais valsts padomnieks otro reizi griezās Konstitucionālajā tiesā ar mērķi panākt TSP aizliegšanu. Viņš apvainoja partiju darbībās, kas vērstas uz valsts teritoriālās vienotības graušānu un nācijas vienotības graušānu. Šādas darbības esot pretrunā ar Turcijas konstitūciju un likumu, kas regulē politisko partiju darbību. Savu pieteikumu valsts padomnieks pamatoja ar izvilkiem no vairākām TSP priekšsēdētāja Perinceka publikācijām presē (tika norādīts uz to runu publikācijām, par kurām iepriekš pret Perinceku bija ierosināta krimināllieta), kā arī vairākiem TSP priekšsēdētāja mutiskiem paziņojumiem publiskos saietos un televīzijā. Preses publikācijās un runās galvenokārt tika skaidrota TSP programma attiecībā uz Kurdistānas problēmas risinājumu - TSP to saskatīja, federatīvas valsts izveidošanā, kura sastāvētu no relatīvi patstāvīgām turku un kurdu provincēm (partijas programmā tās tika dēvētas par turku un kurdu valstīm) un kurā gan turkiem, gan kurdiem būtu vienlīdzīgas tiesības. Bez tam šajās publikācijās un runās tika pausts nosodījums politikai, kādu Turcijas pašreizējā valdība realizē pret kurdiem, un TSP mērķis panākt risinājumu mierīgā ceļā. Cita starpā tika uzsvērtas arī tautu tiesības uz pašnoteikšanos, šajā sakarā norādot, ka jādod tiesības kurdiem rīkot referendumu par atdalīšanos no Turcijas.

Konstitucionālajā tiesā TSP pārstāvji apstrīdēja atsevišķu galvenā valsts padomnieka pieteikumā minēto likuma #2820 noteikumu atbilstību konstitūcijai (tie paredzēja, ka partijas nedrīkst apstrīdēt Turcijas valsts absolūto integritāti un nācijas absolūto vienotību, kā arī apgalvot, ka Turcijā eksistē nacionālas vai reliģiskas mazākumgrupas) un norādīja, ka publikācijas presē nevar tikt izmantotas kā pierādījums pret TSP, jo tajās ir pārpublicētas Perinceka priekšvēlēšanu runas, par kurām nacionālā drošības tiesa iepriekš ir secinājusi, ka tās nav pretrunā ar likumu. Savukārt visas vēlākās Perinceka runas esot saistītas ar partijas programmas pārstāstu, kuras atbilstību likumam Konstitucionālā tiesa jau iepriekš konstatējusi. Neņemot vērā minētos argumentus, Konstitucionālā tiesa 1992.gada 10.jūlijā nolēma likvidēt TSP un nodot visus tās īpašumus valsts kases rīcībā, kā arī aizliegt TSP dibinātājiem un vadītājiem ieņemt līdzīgus amatus citās politiskās organizācijās. Kā pamatojumu Konstitucionālā tiesa norādīja, ka tā izvērtē nevis partijas programmas likumību, kā tas tika darīts 1988.gada 10.decembra spriedumā, bet gan tiek izvērtētas TSP politiskās aktivitātes, ar kurām esot pārkāpti likumiski aizliegumi - partijas politiskajos paziņojumos runāts par atsevišķām turku un kurdu nācijām, tādējādi esot redzams mērķis radīt kurdu mazākumgrupu, bez tam kurdu-turku federācijas ideja pārkāpjot Turcijas teritoriālo vienotību. Konstitucionālā tiesa arī atzina, ka TSP aktivitātes nav savietojamas ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (turpmāk - Konvencija) 11. un 17.pantu, jo TSP esot pielīdzināma teroristiskai organizācijai, lai gan tā mērķu sasniegšanai lieto citādus līdzekļus.

1992.gada 31.decembrī prasītāji griezās Eiropas Cilvēktiesību komisijā (turpmāk - Komisija), apgalvodami, ka, likvidējot TSP, ir aizskartas viņu tiesības, ko

aizsargā Konvencijas 6.panta 1. un 2.daļa, Konvencijas 9., 10. un 11.pants atsevišķi un saistībā ar 14.pantu, Konvencijas 18.pants (attiecībā uz 9., 10. un 11.pantu), kā arī Pirmā protokola 1. un 3.pants. Komisija 1994.gada 6.decembrī atzina par nepieņemamu pieteikumu par Konvencijas 6.panta 2.daļu, pārējā daļā to atzīstot par pieņemamu izskatīšanai. Savā 1996.gada 26.novembra ziņojumā Komisija puda vienprātīgu viedokli, ka noticis Konvencijas 11.panta pārkāpums, nav noticis 6.panta 1.daļas pārkāpums, nav radies atsevišķs jautājums attiecībā uz Konvencijas 9. un 10.pantu un nav nepieciešams atsevišķi izskatīt sūdzības par Konvencijas 14. un 18.panta, kā arī Pirmā protokola 1. un 3.panta pārkāpumiem. Turcijas valdība Eiropas Cilvēktiesību tiesai (turpmāk - Tiesa) nosūtītajā iesniegumā apgalvoja, ka Konvencijas 11.pants jebkurā gadījumā nav piemērojams politiskajām partijām. Valdības pārstāvji puda uzskatu, ka gadījumos, kad partiju statūti vai programma pārkāpj valstu konstitucionālo kārtību, Tiesai Konvencija nebūtu jāpiemēro vai arī būtu jāpiemēro tās 17.pants. Attiecībā uz konstitucionālās kārtības pārkāpšanu valdības pārstāvji minēja tos pašus argumentus, uz kuriem bija balstījies Turcijas Konstitucionālās tiesas spriedums. Bez tam valdības pārstāvis norādīja, ka Konvencijas dalībvalstis nekādā mērā nav paudušas vēlmi nodot Strasbūras institūciju kompetencē valstu konstitūcijās paredzēto institūciju un to darbības principu pārbaudi. Konvencijas 17.panta piemērošanu valdības pārstāvis pamatoja ar to, ka TSP attaisnojot vardarbības pielietošanu un vēloties sadalīt valsti divās pretējās nometnēs. Gan Komisija, gan Tiesa norādīja, ka politiskās partijas ir biedrošanās forma, kas ir būtiska demokrātiskas valsts iekārtas funkcionēšanai un, ņemot vērā demokrātijas lielo lomu Konvencijas sistēmā, nevar apšaubīt, ka 11.pants attiecināms uz politiskajām partijām (skat. 1998.gada 30.janvāra spriedumu lietā *The United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey*). Tāpat gan Komisija, gan Tiesa uzskatīja, ka Konvencijas 17.pants šajā gadījumā nav piemērojams. Piemērojot 11.pantu, Tiesa uzskatīja par būtisku noskaidrot atbildes uz diviem jautājumiem - vai tika aizskartas prasītāju tiesības uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību un vai šo tiesību aizskārums ir attaisnojams. Saskaņā ar 11.pantu biedrošanās un pulcēšanās brīvības ierobežojums var būt attaisnojams tikai gadījumā, ja tas paredzēts likumos, ja tam ir leģitīms mērķis un ja tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā. Neviena no pusēm neapšaubīja, ka ierobežojumi pulcēšanās un biedrošanās brīvībai bija noteikti Turcijas konstitūcijā un likumā #2820, kas regulēja politisko partiju darbību. Turcijas valdība minēja vairākus no Konvencijas 11.pantā paredzētajiem biedrošanās un pulcēšanās brīvības ierobežojumiem, kas pēc tās ieskata būtu attiecināmi uz konkrēto gadījumu - valsts un sabiedrības drošību, teritoriālās vienotības un citu personu tiesību un brīvību aizsardzību. Komisija uzskatīja, ka tādu darbību aizliegšana, kas pēc valsts institūciju domām var radīt valsts izjukšanu vai sadalīšanos, var tikt uzskatīta par nepieciešamu valsts drošībai un teritoriālās vienotības saglabāšanai. Tiesa uzskatīja, ka TSP likvidēšana atbilda vismaz vienam no 11.pantā noteiktajiem leģitīmajiem pulcēšanās un biedrošanās brīvības ierobežojumu mērķiem - valsts drošībai. Vislielākās diskusijas Tiesas priekšā radās par ierobežojumu nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā.

Prasītāji uzskatīja, ka plurālistiskā demokrātiskā iekārtā un parlamentārajā sistēmā jābūt iespējām paust viedokli par Kurdistānas problēmām un tās iespējamiem risinājumiem. Vēl prasītāji atsaucās uz Turcijas Konstitucionālās tiesas 1988.gada 8.decembra lēmumu, ar kuru TSP programma tika atzīta par konstitūcijai un likumiem atbilstošu. Oponējot šim argumentam, valdības pārstāvji norādīja, ka Konstitucionālā tiesa likvidējusi TSP nevis tādēļ, ka tās programma neatbilda konstitūcijai, bet gan tādēļ, ka konstitūcijai neatbilda tās darbība pēc dibināšanas. Valdības pārstāvis apgalvoja, ka 1990. un it īpaši 1991.gadā TSP darbība novirzījiesies no tās statūtos minētajiem mērķiem un bijusi vērsta uz Turcijas valsts pamatprincipu graušanu, bez tam partijas līdera Perinceka atsevišķi izteikumi bijuši agresīvi, provokatīvi un aizstāvējuši vardarbīgu un teroristisku metožu lietošanu (šeit valdības pārstāvis atsaucies uz Perinceka aicinājumu kurdu tautai "celties", aicinājumu "sēt drošsirdību, nevis arbūzus" u.tml.). Valdības pārstāvji atsaucās arī uz Komisijas praksi, no kuras izriet, ka tādu ierobežojumu gadījumā, kuru mērķis ir sabiedriskās kārtības, teritoriālās vienotības, sabiedrības interešu vai demokrātijas aizsardzība, netiek prasīts, lai vardarbības risks, ar kuru tiek attaisnoti ierobežojumi, būtu reāls, pastāvošs un nenovēršams. Komisija puda viedokli, ka demokrātiskā sabiedrībā nebija nepieciešama TSP likvidēšana. Tā atzīmēja, ka pret Perinceku par līdzīga satura paziņojumiem kā šajā lietā iepriekš tikusi celta apsūdzība krimināllietā, taču viņš ticis attaisnots. Bez tam tā atzīmēja, ka TSP vienmēr centusies sasniegt savus mērķus ar likumīgiem līdzekļiem un nav pierādīts, ka tā vēlētos graut Turcijas demokrātisko iekārtu.

Tiesa puda uzskatu, ka Konvencijas 11.pantu nepieciešama aplūkot 10.panta gaismā. Vārda brīvības un tiesību paust savu viedokli aizsardzība ir viens no 11.pantā ietvertu tiesību uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību galvenajiem mērķiem. It īpaši tas attiecas uz politiskajām partijām, ņemot vērā to būtisko lomu demokrātijas nodrošināšanā. Tiesa norādīja, ka, pirmkārt, nepieciešams noskaidrot aplūkojamo TSP un tās līderu izteikumu saturu un pēc tam jāizdara secinājums, vai ar tiem varēja attaisnot TSP likvidēšanu. Analizējot Perinceka izteikumus, Tiesa konstatēja, ka tajos nav nekā, kas varētu tikt uzvertas kā aicinājums uz vardarbību, sacelšanos vai citādu demokrātijas principu noliegumu. Tieši pretēji - viņš vairākkārt bija aicinājis uz demokrātisku politisko reformu, tostarp izmantojot arī referendumu. Tiesa atzīmēja, ka kopumā Perinceka aicinājumi satur politisku programmu ar galveno mērķi - saskaņā ar demokrātijas principiem nodibināt federatīvu valsti, kurā turki un kurdi būtu pārstāvēti uz vienlīdzīga pamata. Pēc Tiesas viedokļa fakts, ka šāda politiska programma ir nesavietojama ar pašreizējiem Turcijas valsts uzbūves principiem un struktūru, nepadara to automātiski nesavietojamu ar demokrātijas principiem. Dažādu politisko programmu, ieskaitot tādas, kas paredz mainīt pašreizējo valsts struktūru, iesniegšana un apspriešana ir būtiska demokrātijas sastāvdaļa, ja vien šīs programmas pēc būtības nav pretrunā ar demokrātijas principiem. Tiesa konstatēja, ka konkrētajā lietā nav pierādīts, kā TSP līderu izteikumi, kuros autori bija deklarējuši atbalstu demokrātijas principiem un iestājušies pret vardarbību, var jebkādā mērā būt par iemeslu terorisma problēmām, kādas pastāv Turcijā. Iepriekšminēto iemeslu dēļ Tiesa secināja, ka TSP likvidēšana bija

neproporcionāla paredzētajiem mērķiem un līdz ar to nebija nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā. Šī iemesla dēļ Tiesa vienbalsīgi konstatēja, ka ir noticis Konvencijas 11.panta pārkāpums.

Par pārējiem prasītāja norādītajiem Konvencijas un tās Pirmā protokola pantu pārkāpumiem Tiesa vienbalsīgi konstatēja, ka nav nepieciešams atsevišķi izskatīt jautājumu par Konvencijas 9., 10., 14. un 18.panta un Pirmā protokola 1. un 3. panta pārkāpumiem, kā arī nav nepieciešams izskatīt sūdzību par 6.panta pārkāpumu.

Piemērojot Konvencijas 50.pantu, Tiesa, pirmkārt, norādīja, ka tās kompetencē neietilpst tiesības atcelt Turcijas Konstitucionālās tiesas 1992.gada 10.jūlija spriedumu, ar kuru tika likvidēta TSP. Tiesa atzina, ka nav nodrošināti pietiekami pierādījumi prasītāja iesniegtajām prasībām par mantisko zaudējumu atlīdzību USD 1 500 000 apmērā, izdevumu, kas saistīti ar interešu aizsardzību Turcijas Konstitucionālajā tiesā, atlīdzību FRF 1 955 800 apmērā un izdevumu, kas saistīti ar interešu aizsardzību dažādās Konvencijas institūcijās, atlīdzību FRF 300 000 apmērā. Līdz ar to Tiesa šīs prasības nevarēja apmierināt. Attiecībā uz nemantisko zaudējumu atlīdzību (prasītāji vēlējas saņemt USD 6 000 000) Tiesa uz taisnīguma pamata piešķīra Perincekam un Kiritam FRF 50 000 katram.

Izskatot lietu, Tiesa balstījās uz sekojošu Tiesas praksi: *Hadjianastassiou v. Greece*, 16.12.1992.; *Saidi v. France*, 26.09.1995.; *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, 03.07.1997.; *Zana v. Turkey*, 30.01.1998.; *The United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey*, 30.01.1998.